

Tekst: Exodus 34: 29-35

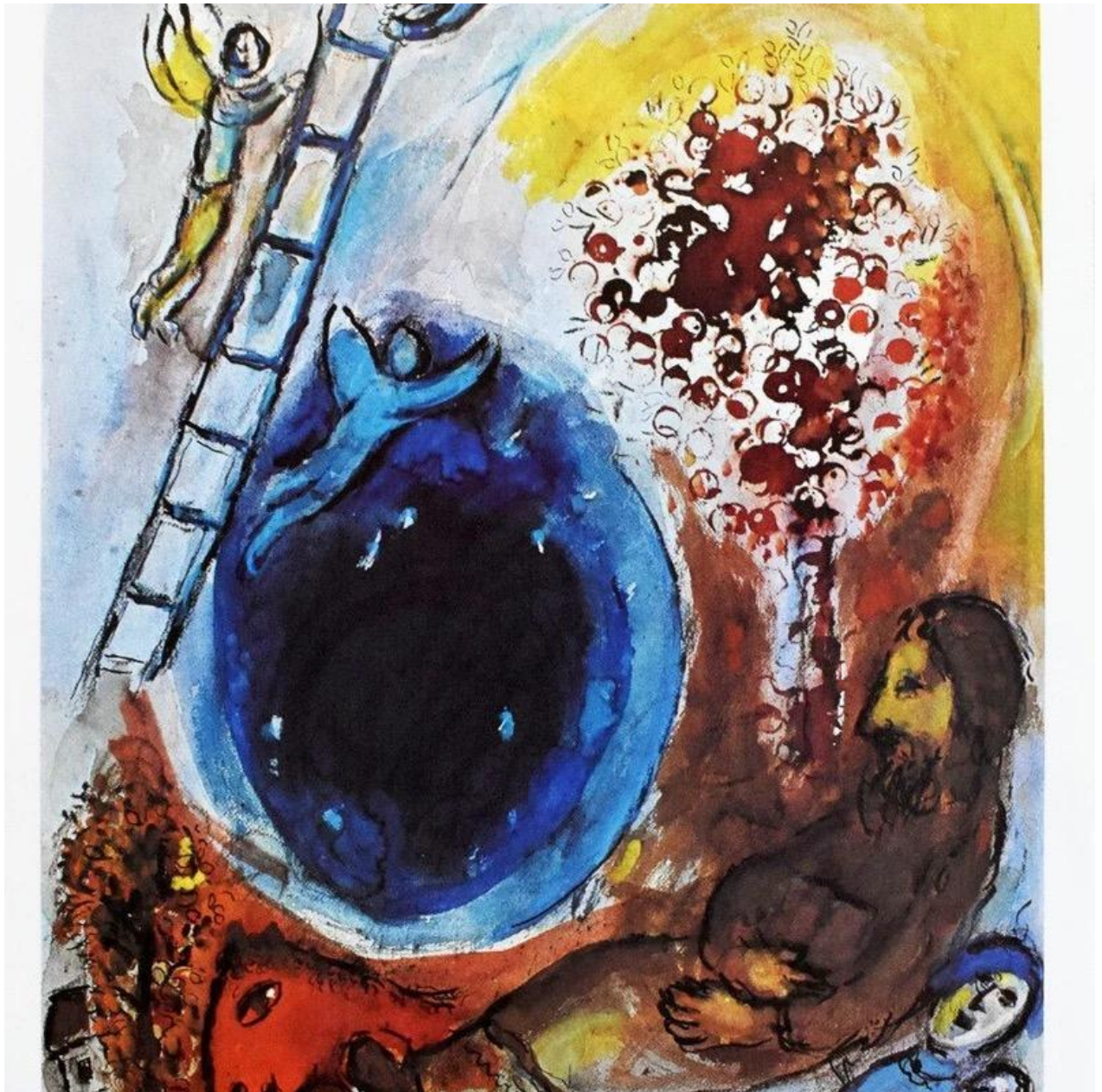
Lieve mensen, Gemeente van Christus,

Marc Chagall werd geboren in Witebsk, niet ver van de grens van Litouwen in Wit-Rusland, 'een stadje met gammele herenhuizen en vieze jodenbuurten', zo vermeldt de Encyclopaedia Britannica smalend. Van de 65.000 inwoners waren er 48.000 Joods. Sinds de 18^e eeuw was Witebsk een bolwerk van het chassidisme. Dat is een stroming in het Jodendom. De grote rabbi Baalsjem Tov, de meester van de goede stem, was er de grondlegger van. Een *chassid* is een vrome. De chassidische Joden geloofden in een intuïtieve verbinding tussen mensen en God in zijn alomvattende liefde. Marc Chagall groeide ook op binnen deze traditie. *Chassidim* drukten hun religieuze vervoering uit in zang en dans en wellicht was het deze liefde, deze vrolijkheid die Chagall in zijn werk op zijn publiek wilde overbrengen. Deze gloed en glans zien we op veel van zijn werk, ook op zijn vele Bijbelse schilderijen. **Laten we daar een aantal van bekijken:**

"Abraham en Sara krijgen hoog bezoek",

"Jacob's dream bij Bethel",

en "David bespeelt het droeve gemoed van Saul."

Marc Chagall leeft veel langer dan Jan Mankes, hij maakte niet een maar twee wereldoorlogen mee, progroms en ontheemd-zijn was zijn deel, maar in hem brandde een heilig vuur, op de adem van de band met zijn familie en de *chassidim*.

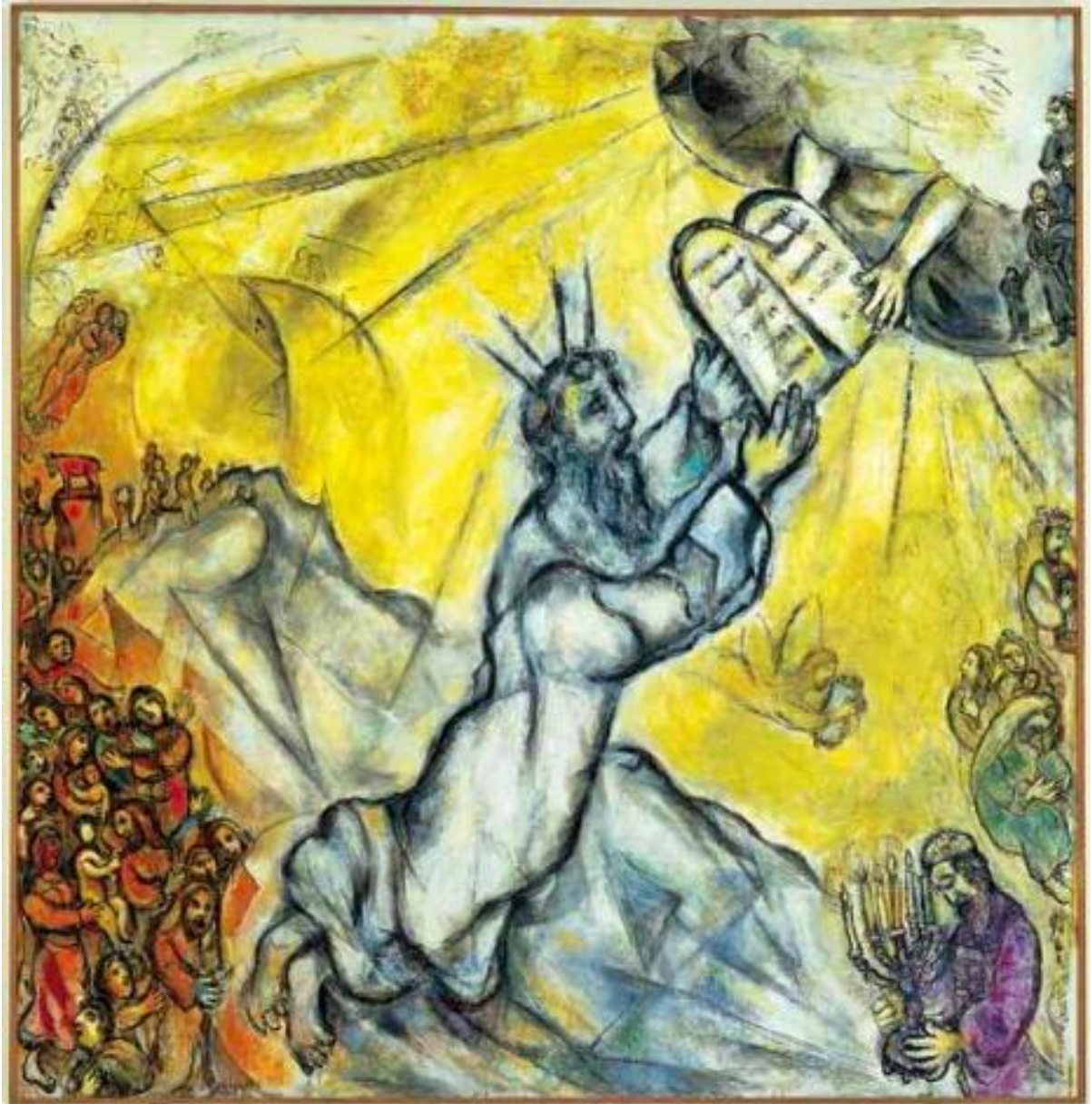
Als je ver weg van je geboortepaas en je ouders leeft, of als die gestorven zijn, dan merk je op een wonderlijke wijze nog meer dan voorheen hoezeer je met hen verbonden bent. In Parijs en op andere plekken haalde Chagall hen

dichtbij door ze te schilderen. Ze zweven in zijn geest met hem mee en worden zichtbaar op zijn doeken, keren zo terug.

Chagall was de oudste van negen kinderen. Marc hield van zijn familie.

Marc Chagall heeft het grootste deel van zijn leven in Frankrijk doorgebracht. In zijn kunst wilde Chagall de innerlijk-chassidische en Bijbelse openbaring weergeven, geheel vrij van een of ander methodisch kleur- of vormgebruik. Hij schilderde als vrije poëzie, Chagall mag de grootste kleurenpoëet aller tijden genoemd worden.

Marc Chagall leefde van 1887 – 1985, hij werd bijna 100 jaar oud. Op 7 juli 1887 werd hij geboren als Moysje Segal. Hij kreeg die naam Mosje, maar hij veranderde die later zelf in Marc. Mosje is in het Nederlands Mozes. Hij, Chagall, schilderde heel veel Mozes, en u begrijpt nu waarom. Meer dan eens met de twee stenen tafels en God, bij de brandende braamstruik, met Aaron, en wat opvalt: op veel van die schilderijen heeft Mozes hoorntjes op zijn hoofd. Hoe komt de schilder ertoe om Mozes zo af te beelden? Die vraag hield me bezig. En het antwoord op die vraag ligt verborgen in de tekst die we lezen uit Exodus 34: 29-35. Daar lezen we dat Mozes veertig dagen en nachten bij de Heer op de berg is geweest en dan afdaalt. En dan staat er 'en de huid van zijn gezicht straalde'. Ik kreeg ooit een prachtige gebonden oude statenbijbel van 5 en halve kilo, en daarin staat het net even anders, net even mooier ook: 'zo wist Mozes niet dat zijn gezicht glinsterde.' Dit glinsteren nu is de sleutel tot het snappen waarom Chagall Mozes met horentjes afbeeldt. Het Hebreeuwse woord dat daar staat, kan zowel 'stralen' en 'licht afgeven' tekenen, maar ook '**horens hebben**'.

En wat gebeurde er? De Latijnse vertaling koos niet voor 'stralen' maar voor 'hoorns hebben'. 'Zijn gezicht was gehoornd'. En dat vindt een kunstenaar wel mooi, dat heeft Chagall opgepikt. De beeldhouwer Michelangelo trouwens ook, er is een beeld van hem dat 'De gehoornde Mozes' heet. Dus door de Latijnse Hieronymusvertaling kwam het, dat Mozes de geschiedenis in ging als de gehoornde Godzman.

Chagall sluit daarbij aan. Dat is een vergissing, een vertaalfout, zeggen degelijke commentaren. Maar dat is nog maar de vraag. Want Chagall, die altijd een poëtische en symbolische laag in zijn werk aanbrengt, heeft mogelijk Mozes gehorend geschilderd om Mozes' ontmoeting met God uit te

drukken: het is een teken van hogere kracht en heilig licht. Die horentjes van Mozes zijn bij Chagall vaak klein en rank, als voelsprietten voor het goddelijke. Toch blijft de diepere bedoeling van de tekst dat Mozes' gezicht straalt. Hij heeft in Gods nabijheid gestaan. Dat gloeit na, zichtbaar en onmiskenbaar. Als Mozes beneden is gekomen, bedekt hij zijn gezicht met een sluier, omdat de mensen bang werden voor dat licht van zijn gelaat. En als hij weer bij God is, kan de sluier weer af, zo hoorden we. Zo mogen wij dat ook doen als we bidden, dan kan de sluier af en kan ons gezicht, onze huid ook gaan glinsteren door wat we ontvangen van God.

Zo kan een mens licht uitstralen dat niet uit hem- of haarzelf komt, maar van God ontvangen is. In een beeld uitgedrukt: de mens is de maan en God is de zon. De maan schijnt door het licht dat ze ontvangt van de zon. Wij mensen zijn maanmensen, wij ontvangen goddelijk licht en als we stralen, is dat genade, want het is licht van God.

En tot slot kunnen we nog een stap zetten. De horentjes en het glanzen bij elkaar brengen. Ze verdiepen elkaar. Het glanzen wordt nog krachtiger, de hoorns worden heilig.

Er is een fraaie chassidische vertelling die het stralen van Mozes nog wat verder uit de doeken doet. Die gaat zo:

Op een keer kwam een leerling bij zijn rebbe. Zijn ogen waren moe, zijn stem wat onzeker. "Rebbe," zei hij zacht, "ik lees in de Thora dat Mozes' gezicht straalde toen hij van de berg afdaalde. Hoe kan dat? Waarom straalde hij zo?"

De rebbe keek hem aan, zweeg even, en glimlachte.

"Kind," zei hij, "wanneer iemand bij de Eeuwige verkeert, blijft er licht aan hem kleven.

Als je lang bij een vuur zit, ruiken je kleren naar rook.

Als je bij een rozentuin staat, draagt je huid de geur van bloemen.

Wie dicht bij God verkeert... die draagt iets van het licht mee, zonder dat hij het zelf merkt."

De leerling fronste.

“Maar rebbe, waarom zien de mensen bij Mozes het licht, en bij mij niet?”

De rebbe boog zich naar hem toe. Zijn stem werd heel zacht.

“Luister goed: Mozes straalde omdat hij leeg werd voor God. Hij hield niets voor zichzelf. Hij werd een spiegel. En een spiegel straalt niet uit zichzelf, maar weerkaatst het licht dat erop valt. Maar zolang jij nog vol bent van jezelf, zie je in je spiegel alleen... jezelf.”

De leerling zweeg, maar in zijn hart roerde iets.

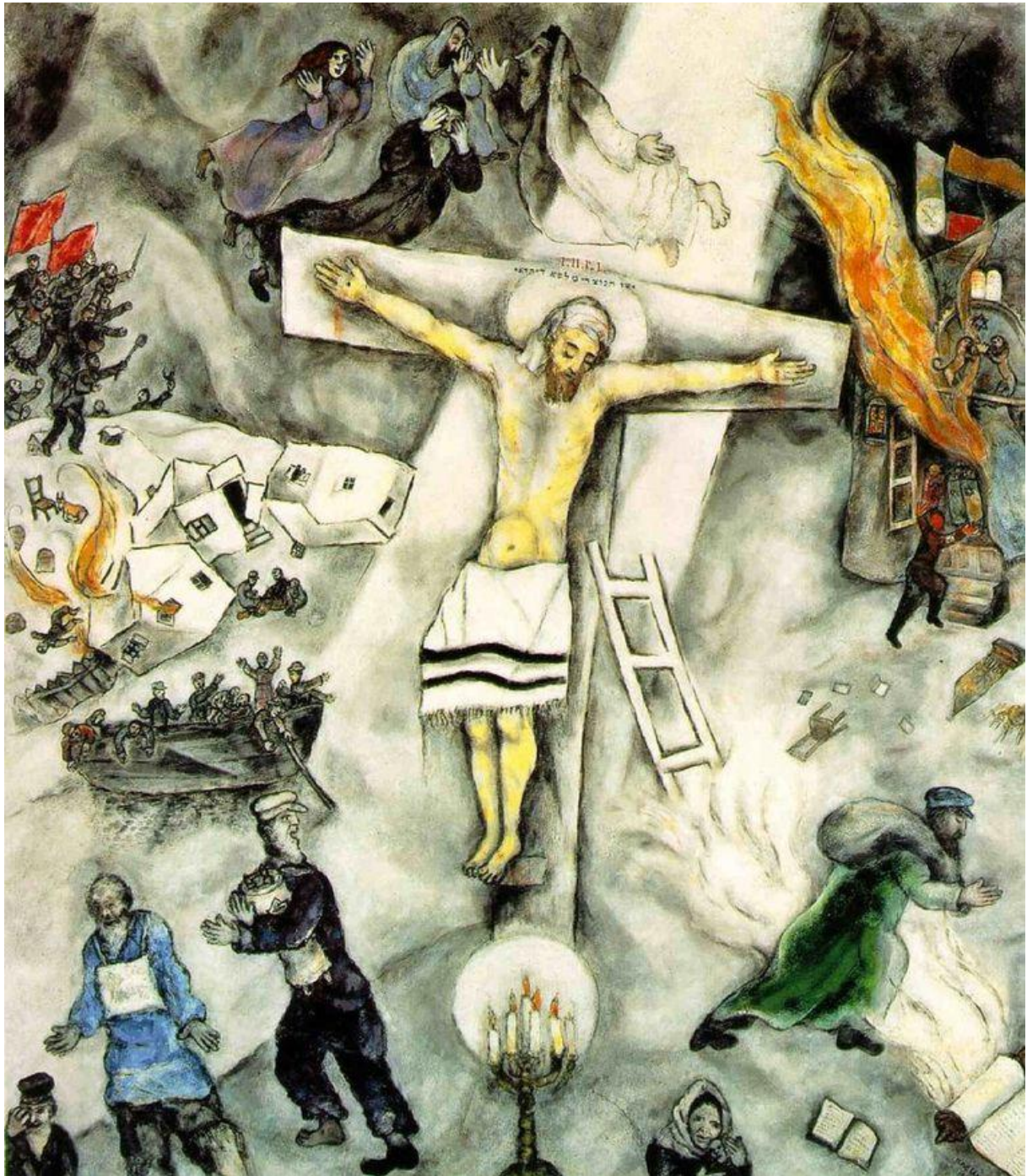
En de rebbe lachte:

“Daarom, mijn zoon, zeiden sommigen dat Mozes horens had. Want een hoorn is hol vanbinnen. Precies dáárom kan hij een instrument worden. Alleen wie leeg is van zichzelf, kan Gods adem door zich heen laten klinken.”

Tot zover de chassidische vertelling over Mozes' hoorntjes en stralende gelaat.

Dit verhaal van Mozes die de berg afdaalt staat in het Oude Testament, de Hebreeuwse Bijbel. Als Jood schilderde Chagall vooral beelden afkomstig uit deze boeken, de boeken van Mozes en de profeten. Hij had daarbij een voorliefde voor het Lied der Liederen, het Hooglied. Minder vaak putte hij uit het Nieuwe Testament, of eigenlijk nauwelijks.

Maar één Nieuw Testamentisch verhaal keert opmerkelijk vaak terug in zijn werk, dat is de kruisiging van Jezus. Van zijn in vele variaties geschilderde Kruisiging is dit de meeste bekende en indringende: **tonen van de Kruisiging**.

Wat zien we? Een gekruisigde Jezus te midden van chaos, vluchtende mensen, brandende huizen, vernietiging, geweld. Het lijkt onze tijd wel, mensen. Dit schilderde Chagall in 1938. Met in de lucht de verschrikkingen die zouden komen.

De Jezusfiguur. Wat valt op? Dat hij een Joodse gebedsmantel om zijn lendenen heeft. En geen doornenkroon, maar een Menorah die onverstoord aan zijn voeten brandt. Hier hangt Chagalls angst over wat er

met het Joodse volk gaat gebeuren, en ook al gebeurd is, in zijn tijd. En het wrange is, als je de betekenis naar nu vertaalt, dat hier elke mens hangt die ten ondergaat door machthebbers en meedogenloos geweld.

Het kruis is wit, en alle scènes zijn omringd door wit. Het lijkt op leegte, afwezigheid, niks meer dat redt.

Maar kijk nu eens naar de hoek rechtsonder. Daar waar de man met de zak over de rug wegvlucht. Onder hem een wit vlammeende stroom uit een open Thorarol. En die witte stroom, die brengt je met een ladder het kruis op. En achter het kruis zie je een stevige baan van licht uit de hemel, wit licht. En de Menorah onderaan het kruis, die brandt niet gewoon, maar iconisch.

Onberoerd door alles.

Chagall schildert hier de hel op aarde, en alles wat het zijn volk heeft gekost – Jezus met de Joodse gebedsmantel om de lendenen – en ook alles wat er in zijn tijd dreigt, en hiermee raakt hij ook onze tijd. Chagall is opgegroeid in het geloof, dat er altijd, in alles, een zielsverbinding is tussen de mens en de allesomvattende liefde van God. Dat is wat we hier zien.

Dat klinkt later ook uit Chagalls mond, gemeente, dat hij ook zelf bij die Liefde uitkomt. Want later in zijn leven schrijft hij: 'Ondanks alle moeilijkheden in onze levens heb ik de liefde waarmee ik ben opgegroeid in mijn binnenste nooit opgegeven, net zomin als de belofte die in die liefde voor de mens besloten ligt. In ons leven is er, net als op het palet van een schilder, maar één kleur die het leven en de kunst zin geeft, de kleur van de liefde.' (10)

Dat wij, te midden van alle krachten in onze tijd, deze boodschap van Marc Chagall ter harte mogen nemen. ***Dat er altijd de Liefde is.***

Amen.